

SEMINAR OM KRIG OG FORVIRRING

Folkeuniversitetene i Hedmark og Oppland hadde gått sammen om et seminar om «okkupasjonen i regionalt perspektiv». Arrangementet fant sted 28. okt. i «Festiviteten» på Hamar. Et i alle måter prisverdig tiltak, selv om erfaringene fra et tilsvarende seminar i Sandefjord i november 1988 ikke var udelte positive. Forsatt er virkelighetsoppfatningen svært forskjellig og viljen til håndslag og forståelse ikke det den burde være - i begge leire.

Møteleder var en grei og tålmodig førsteamanuensis Tore Pryser fra Oppland Distrikthøgskole. Han loste det hele igjennom uten nevéverdige forsinkelser, og holdt styr på ca. 130 deltakere.

Første tema, Forhandlinger og stemninger på Hamar og Elverum okkupasjonsdagen ble presentert av førsteamanuensis Ole Kristian Grimnes. En grei redegjørelse for det som skjedde. Selv av historikerens nøkterne fremstilling fremgikk det kaos og den tvil og handlingslamelse som invasjonen medførte. Den besluttsomhet og sikkerhet som politikere og myndigheter er blitt tillagt, er nok en av mange myter som - i likhet med Elverumsfullmakten - fikk sitt banesår. Interessant var opplys-

ningen om at Sverige var første fluktmål for regjeringen og at stortingsrepresentantene ikke hadde avklart om de skulle møtes igjen. Hambros negative holdning til forhandlinger var klar og likeledes hans ønske om ikke å bli innestengt i Sverige. Mange stortingsrepresentanter var fortsatt innstilt på å ha døren på gløtt. Ragnar Grude kunne bekrefte at hans onkel, Halvdan Koht, var klar over at regjeringen den gang ikke fikk noen fullmakt. Dette er inntalt på lydbånd i opptak som Grude har gjort.

Foredragsholderen fikk påtale av Svein Gundersen for mild harselas over Kohts trang til søvn, i sterk motsetning til stortingspresident Hambros aktivitet. Forsøket på å skaffe balanse med en Hambro-anekdote falt i fisk og Grimnes beklaget.

Øystein Sørensen fulgte så med et tettpakket foredrag om okkupasjons-historikken til nå. Han analyserte metoder og forutsetninger, og pekte på at vanskeligheter av etisk art kunne være tilstede, men ble redusert ved avstand i tid og engasjement.

Flere tok ordet etterpå. Erling Storrusten var i tvil om historien ikke begrov de fatale begivenhetene og gav NS-folk og tyskere

en ufortjent nyvurdering. Åge Skramstad, Milorg, var meget engasjert og uvillig til nytenkning. Eitpartifolkene var av det vonde, en oppfatning 18 mndr. i tysk fangenskap hadde bidratt til å forsterke. Warendorph (INO) advarte mot at historien skulle umenneskeliggjøres; historie er summen av menneskeskjebner. Miljø og kunnskaper er avgjørende for stillingstagen. De forhold som historikere fremlegger idag, var kjent og ble brukt i forsvaret for mange NS-folk uten å bli tatt hensyn til under oppgjøret. Da og dessverre fortsatt blir vi tillagt uedle motiver. Grude fortalte at hans lydbåndserie ville bli offentliggjort og at det ikke bare var Elverumsfullmakten som var omtalt.

Statsarkivar Per-Øyvind Sandberg ga liv og humør til en redegjørelse om de arkiver som var tilgjengelig på lokalt plan om sivile og militære saker. Arkivene var hittil lite brukt av historikere. Drivende godt fremført og meget informerende. På annet sted har vi tillatt oss å ta med historien hans om presten og klokkeren. Sandberg innrømmet at tråden til arkivene var meget tynn, men han fikk salens tilgivelse.

(Forts. side 6)

Seminar om krig og . . .

(Forts. fra s. 1)

Knut Baardseth redegjorde for INO-arkivet som inneholder bortimot 4000 bind samt aviser og tidsskrifter. Arkivet er tilgjengelig for historikere og andre med seriøse motiver.

Forfatteren Sven T. Arneberg berettet om kamphandlingene i Hedmark/Oppland og viste lysbilder med utgangspunkt i boken «Vi dro mot nord» av ham og Kristian Hosar. Han fikk hard medfart av Storrusten som ikke hadde noen forståelse for at tyskerne skulle få skjønne sine herjinger. Han påviste åtte brudd på Genferkonvensjonen. Å utgi slikt for profittens skyld var uhørt, og forfatterne burde donere ev. inntekter til krigsinvalidefondet. Arnfinn Vik fortalte om sine egne erfaringer i krig i Norge, som motstandsmann og som SS-offiser på Østfronten. En merkelig vei som han grunnga med den bitterhet som hadde samlet seg opp overfor dem som i mange år hadde medvirket til å lamme vår forsvarsevne. «Hadde vi hatt offiserer med erfaring, mannskaper med øvelse og utstyr i forhold til de oppgaver vi stod overfor, da skulle vi hevet tyskerne på sjøen.»

Gudmund Moren redegjorde for en undersøkelse om utbredelsen av NS-folk i de to fylker. Det var tatt utgangspunkt i motsetningsforhold og kriser for å gi forklaring på variasjonene fra kommune til kommune, men det var lite samsvar.

Warendorph var betenkt over at utgangspunktet måtte bygge på negative faktorer og kunne ikke akseptere å komme i klasse med hjerte/karsykdommer i

Folk og Land

No. 10 - 1989

Finmark eller AIDS i Uganda. Østheten mente grunnen til den vekslende utbredelsen var perspektiv: En bra mann og god leder ga resultater. Tokle, fhv. fylkesfører etc. refererte til at «hans fylke», Romerike, hadde hatt den høyeste prosent tilslutning. Han antydte at dette kunne skyldes opportuniste, uten å antydde hvorfor dette fenomenet skulle være særlig utbredt på Romerike.

Einar G. Fasting fikk anledning til å fortelle om Hamar ord-førers avvisning av det tyske krav om evakuering av Storthamar til fordel for de tyske tropper som var ankommet distriktet på sitt tilbaketog fra Finland. Njet fra ordføreren ble ikke tatt nådig opp, men en selskapelig tilslutning i ordføreren hjem med generalene og adjutantene førte til at kravet ble frafalt. Andre løsninger kunne godtas. Dette «samarbeidet» førte nesten til henrettelse etter fredsutbruddet. Om dette ikke hadde så meget med utbredelsen av NS-folk å gjøre, så fortalte det litt om det de hadde å stri med. Historien ble historie.

Dessverre kunne denne referent ikke følge de to siste foredrag. Svein Amblie fortalte om: Hemmelige tjenester og Tore Pryser om: Problemer ved å skrive om okkupasjonens lokalhistorie, belyst ved jødeaksjoner i Hedmark og Oppland. Disse to foredrag vil bli omtalt senere.

De NS-folk vi hadde kontakt med på Hamar, var positive til det de hadde vært med på i Festiviteten. Selv om frontene fortvilet, var det tro på at de yngre historikere ville bidra til å redusere en del av aggressivitet - på begge sider - selv om akkurat det ikke er forskerens hovedhensikt.

H. W